

POLITIČKI I SITUACIONI PREDIKTORI POVERENJA U INSTITUCIJE⁴⁴

Sažetak:

Rad ima za cilj da testira nekoliko značajnih hipoteza kada je u pitanju poverenje u institucije u Srbiji. Institucije su podeljene u nekoliko kategorija s obzirom na korišćenje faktorske analize kao kriterijuma preferencijala samih građana-ki Srbije. Sve hipoteze su testirane posredstvom situacionih i političkih prediktora poverenja. Rad najpre teorijski i kritički preispituje teorije o socijalnom kapitalu i, ukazujući na ograničenja ovih teorija a koristeći empirijska oruđa, zalaže se za alternativni pristup koji počiva na ideji da se poverenje u institucije objašnjava partijskom identifikacijom, kao i identifikacijom sa liderima. Jednako, testira se hipoteza koja počiva na sociodemografskim varijablama, ali i programski pristup koji postulira percepciju društvenih problema kao osnove za razumevanje poverenja u institucije. Za samo testiranje hipoteze, rad se oslanja na OLS regresionu analizu. Rezultati ukazuju da politički i situacioni prediktori imaju značajnu prediktivnu moć, ali da i dalje nisu dovoljni da u potpunosti objasne poverenje građana u institucije. Na kraju, ovaj rad predlaže dalje istraživačke napore kako bi se unapredila identifikacija faktora poverenja u institucije.

Ključne reči: poverenje, institucije, socijalni kapital, regresiona analiza, prediktori

UVOD

Poverenje u institucije je neretko predmet političke debate u Srbiji. Sa druge strane, ne postoji dovoljan broj naučnih radova, a naročito ne onih koji

43 Docent, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
E-mail: milos.besic@fpn.bg.ac.rs

44 Tekst primljen 31. oktobra 2011. godine.

su empirijskog karaktera. Tema socijalnog poverenja u institucije jeste jedna od veoma prominentnih tema u političkoj sociologiji, koja dominira naučnim diskursom zemalja zapadnog kulturnog kruga. U istraživačkoj praksi, socijalno poverenje u institucije zapravo se pojavljuje odmah nakon Drugog svetskog rata i to u Nemačkoj, a odmah nakon toga, merenje je 'preneseno' u SAD, da bi nakon prvog talasa WWS-a merenje poverenja u institucije postalo sastavni deo većine longitudinalnih istraživanja u Evropi.

Poverenje je prvenstveno psihološka kategorija. Osnovna forma poverenja je interpersonalno poverenje, a, kao takvo, ono se svodi na očekivano ponašanje drugog(ih) u odnosu na mene(nas). To znači da u samom konceptu poverenja postoji određena doza rizika i nesigurnosti budući da se poverenje zasniva na očekivanom ponašanju drugog-ih, a koje je neizvesno (Lewicki i Bunker, 1996; Kramer, 1999). Dakle, poverenje se može tumačiti i kao svojevrsan oblik zavisnosti (Misztal, 1996), a ovo nam ukazuje na to da se samo poverenje može kretati od potpunog poverenja do potpunog nepoverenja, s obzirom na to koliki je stepen 'nesigurnosti' očekivanog ponašanja drugih (Coulson, 1998). Sledi da ukoliko su očekivanja negativna, utoliko će ona proizvesti negativne ishode (Luhmann, 2000).

Međutim, poverenje se može tumačiti i kao etička kategorija (Mansbridge, 1999; Ulsaner, 2001). Po ovoj koncepciji, naše poverenje počiva na pretpostavci kako to drugi 'treba' da se ponašaju s obzirom na određene moralne standarde. Ovakav pristup proističe iz altruističkog stava koji počiva na uverenju da svi mi, kao ljudski rod, delimo neke zajedničke fundamentalne vrednosti.

U teoriji racionalnog izbora, poverenje se može tumačiti kao svojevrsna 'kalkulacija' o tome da će benefiti kooperacije i poverenje biti eventualno viši nego rizik koji postoji kada se ulaže u kooperaciju (Hindmoor, 1998; Warren, 1999), ili kako to Hardin (1999, str. 26) kaže: „ ... da bih rekao da ti verujem, to znači da imam razloga da verujem da ćeš se ponašati kao moj agent oko relevantnog pitanja, zato što za takvo ponašanje imaš vlastitih razloga (prim. prev. B.M). Neki autori, u ovom smislu, još eksplicitnije tumače poverenje kao vrstu 'analize rizika' (Williamson, 1993, 1996)

Gidens ističe da je poverenje mnogo više od racionalne kalkulacije i da ono počiva na privrženosti, pa i veri koja je nekad daleko od racionalnih kalkulacija. Ovde je, svakako, veoma prisutna i emotivna komponenta, a nekad čak i religijska, u smislu da se poverenje zasniva na stavu da očekujemo da će nas drugi tretirati na način na koji bi mi tretirali druge (Newman, 1998; Misztal, 1996; Warren, 1999).

Naravno, s obzirom na mogućnost različitih pristupa socijalnom poverenju, neki autori pokušavaju da formiraju višedimenzionalni pojam koji bi uključio nekoliko mogućih analitički različitih sadržaja. Tako npr. Lewicki and Bunker

(1996) razlikuju tri nivoa poverenja, i to: poverenje zasnovano na kalkulaciji, poverenje zasnovano na znanju i poverenje zasnovano na identifikaciji.

Međutim, poverenje u institucije se svakako razlikuje od interpersonalnog poverenja. Ova razlika se nekad definiše kao razlika između partikularizovanog i generalizovanog poverenja (Putnam, 1995; Newton, 1999, Uslaner, 2002). Neki autori veoma konkretno govore o razlikovanju poverenja u ljude i poverenja u institucije (Seligman, 1997). Ključna razlika je u tome što su institucije bezlične. Osnova na kome počiva poverenje u institucije zapravo je društvena konvencija, kojoj počiva na zakonima, pravilima i standardima, kao i etičkim kodovima koji obavezuju zaposljenje u tim institucijama na određena ponašanja (Giddens, 1990). Na taj način, naš racionalni kalkulus, u odnosu na institucije, obezbeđen je malom dozom rizika, budući da su očekivanja od zaposlenih u institucijama pod manjim stepenom rizika (Offe, 1999; Patterson, 1999). U najvećem broju slučajeva, od početnih konceptualizacija do danas, poverenje u institucije se eksplicitno dovodi u vezu sa teorijama o socijalnom kapitalu (Coleman, 1990; Putnam, 1993). Ovaj pristup insistira na konceptu socijalnog poverenja koje je značajno kao mehanizam koji obezbeđuje saradnju između individua u cilju ostvarivanja zajedničkih ciljeva.

U širem smislu, zapravo, institucije se mogu razumeti kao neka vrsta garancije samog interpersonalnog poverenja. Gidens (1990) to opisuje kao povezanost između mikro i makro nivoa društva. Ovi stavovi su karakteristični i za teorije o socijalnom kapitalu. U njima se insistira na značaju socijalnog poverenja za funkcionisanje institucija, posebno političkih institucija. Na bihevioralnom nivou, socijalni kapital predstavlja skup stavova iz kojih proističe ponašanje vezano za volonterizam i građanski aktivizam, kao i različite oblike političke participacije. To bi značilo da interakcija građana-ki u socijalnom životu, preko dobrovoljnog uključivanja u građanske akcije, povećava ukupan nivo socijalnog poverenja (Brehm i Rahn, 1997). Međutim, postoje i drugačija stanovišta koja eksplicitno opovrgavaju ovu tezu (Hooghe, 2003), a ovo posebno u istraživačkoj praksi, gde se ističe da se ova teza ne može empirijski braniti (Kaase, 1999; Uslaner, 2001). Postoje i mišljenja da dobrovoljno učešće u organizacijama povećava ukupan nivo interpersonalnog poverenja, ali da se ovo poverenje ne generalizuje (Stolle, 2001).

U širem smislu, poverenje u institucije predstavlja osnov sveukupnog društvenog sistema koji obezbeđuje društveni poredak (Misztal, 1996; Offe, 1999). Zahvaljujući institucijama, u društvu se razvija jedna vrsta generalizovanog poverenja, koje omogućava efikasno funkcionisanje čitavog društva (Patterson, 1999; Thomas, 1998; Uslaner, 1999). Efikasnost institucija zapravo obezbeđuje sveukupno jačanje altruizma i solidarnosti u društvu, a ovo se dalje prenosi na interpersonalne odnose i u funkciji je legitimacije čitavog društva (Uphoff i

Wijayaratna, 2000; Warren, 2001). Na taj način, društvo se ustrojava kao svojevrsna moralna zajednica, garant osećanja sigurnosti pojedinaca u vrednosnom smislu (Kramer, 1999). I u ekonomskoj literaturi se insistira na značaju vrednosti, ali i institucija koje oblikuju ponašanje pojedinaca (Ben-Ner i Putterman, 1998; Le Grand, 1997; Sen, 1977; Wiseman, 1998).

No, u različitim društvima, pojedinci imaju različit stepen poverenja u institucije (Levi, 1998; Rothstein, 2000). Poverenje u institucije se u najvećem broju meri četvorostepenom ordinalnom skalom, koja se kreće od 1 – nemam poverenja do 4 – imam veliko poverenje. Ovakav način je standardizovan u EVS i WWS, istraživanja koja su nam na svakih deset godina pružala valjanu evidenciju o stepenu poverenja u institucije u zemljama u kojima je vršeno istraživanje. Najčešće testirana teorija, kada je reč o poverenju u institucije, jeste upravo teorija o socijalnom kapitalu. Dve su ključne hipoteze koje se testiraju kada je reč o poverenju u institucije; prvo, pretpostavka da će u svakoj od zemalja biti veći stepen poverenja u institucije ukoliko je veći stepen socijalnog poverenja, i druga, da će poverenje u institucije biti veće ukoliko su pojedinci dobrovoljno uključeni u volontarne organizacije (Geertz, 1962; Ardener, 1964; Williams, 1988). Rezultati testiranja ovih hipoteza nisu zadovoljavajući. Pokazalo se da veza između interpersonalnog poverenja i voluntarizma, s jedne, i poverenja u institucije, sa druge strane, nije dovoljno snažna da objasni poverenje u institucije (vidi npr. Van Deth J.W. ed. 2007). No, neke analize pokazuju da se ove hipoteze mogu mnogo bolje braniti na agregatnom nego na individualnom nivou (Newton, 1999).

Veliki broj autora danas se bavi problemom opšteg pada poverenja u institucije, i to na globalnom nivou (Nye, Zelikow i King, 1997; Putnam, 2000; Burchell i Leigh, 2002). Ovaj nedostatak poverenja nekad se tumači psihološkim karakteristikama pojedinca, kao npr. 'cinizam' (Cappella i Jamieson, 1997) ili 'nezadovoljstvo' (Pinkleton, Austin i Fortman, 1998). Dakle, usled nedostatnosti teorija o socijalnom kapitalu, alternativni pristupi su sve aktuelniji, i oni se kreću od procene političke informisanosti i medijskih praksi, do procene efekata religioznosti kao faktora pada poverenja u institucije (Verba, Schlozman i Brady, 1996).

HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Koliko je nama poznato, do danas niko nije eksplicitno empirijski testirao relevantnost hipoteza koje proističu iz teorija o socijalnom kapitalu u Srbiji.⁴⁵

45 Zapravo, ovu teoriju smo testirali i pripremili izlaganja na Konferenciji u Tilburgu 23. novembra 2011. Rezultati testiranja su pokazali da teorije o socijalnom kapitalu i u slučaju Srbije imaju nedovoljnu eksplanatornu moć.

Naše istraživanje, međutim, ima drugačiji fokus. Usled nedostatnosti teorije o socijalnom kapitalu da objasni poverenje u institucije, i činjenice da se ovi faktori moraju tražiti na individualnom, a ne agregatnom nivou, mi smo pristupili traganju za alternativnim objašnjenjima poverenja u institucije. Ukoliko se uzme u obzir specifičnost srpskog društva u poslednjih 20 godina, jasno je da se u analizu poverenja u institucije moraju uključiti 'političke varijable'. Značaj političkih faktora za funkcionisanje sistema nije sporan, samo što u konkretnom totalitetu (čitaj Srbija) ima nekoliko specifičnosti koje se ogledaju u partitokratskom modelu redistribucije društvenih resursa. Pokušaćemo da ove teorijske interpretacije uključimo u model. Jednako, i u međunarodnoj naučnoj javnosti, poslednjih godina vlada potraga za identifikacijom političkih varijabli koje bi mogle da 'objasne' poverenje u institucije. Citrin i Luks (2001) eksplicitno kažu da je poverenje u institucije, naročito političke, po svojoj prirodi, političkog karaktera, dok Newton i Norris (2000), u krosnacionalnom istraživanju, identifikuju partijsku pripadnost i ideološku orijentaciju kao ključne prediktore poverenja u institucije. Ovo je pristup koji, čini se, najviše odgovara našim uslovima i koji vredi empirijski testirati.

Drugo, naše je stanovište da, u nedovršenoj demokratiji (imperfect democracy) srpskog posttranzicionog društva, situacione varijable igraju značajnu ulogu. Ovo najpre usled sloma sistema koji je doveo do generalnog gubitka poverenja u institucije kao i interpersonalnog poverenja, te ukupnog socijalnog nezadovoljstva. Ovakav pristup je prisutan i u tranzicionim istraživanjima koje se bave poverenjem u institucije (Steen, 1996), ali i u nekim zapadnim zemljama (Been, 2003). Takođe, ovakav pristup se i teorijski snažno argumentuje, a potreba za uvođenjem situacionih varijabli se javlja još 80-ih godina. Tako Lipset i Schneider (1983) insistiraju na tome da, za razliku od interpersonalnog poverenja koje je stvar procene integriteta pojedinca, poverenje u institucije prvenstveno počiva na proceni efikasnosti samih institucija koje treba da ostvaruju dizajnirane ciljeve. Na ovaj način, poverenje u institucije se može testirati kao funkcija sveukupnog životnog zadovoljstva stanjem u društvu koje te institucije proizvode (Lipset i Schneider, 1987; Newton i Norris, 2000).

Na osnovu podataka koji su nam bili na raspolaganju i u želji da testiramo hipoteze koje počivaju na političkim eksplikacijama, mi smo eksplicitno postavili i testirali nekoliko hipoteza. Prva hipoteza je usaglašena sa tradicijom mičigenske škole, koja ističe da na političke stanove najviše utiču sociodemografske varijable, budući da ove varijable jesu veoma važne za pozicioniranje pojedinca i njegovog/njenog perceptivnog polja. Ova hipoteza, prema tome, glasi: **socio-demografske varijable jesu ključne za poverenje koje građani-ke imaju prema institucijama**. Druga hipoteza je vezana za percepciju društvenih problema. Ovo je, dakle, pokušaj izgrađivanja eksplanatornog modela na osnovu

političkih situacionih varijabli. Pretpostavljamo da će stav prema institucijama zavisiti od percepcije društvenih i političkih problema. Stoga ova hipoteza glasi: **percepcija društvenih problema je ključna za poverenje koje građani-ke imaju prema institucijama**. Treća hipoteza je eksplicitno politička, i počiva na ideji da poverenje u institucije zavisi od partijske identifikacije. Ova hipoteza je, dakle, u skladu sa interpretacijama partitokratske države u kojoj stav prema institucijama jeste u direktnoj korelaciji sa partijama koje su 'dobile' te institucije u međusobnim raspodelama ukupnih resursa koje proističu iz vlasti. Prema tome, ova hipoteza glasi: **stav prema institucijama zavisi od partijske preferencije građana-ki**. Četvrta hipoteza počiva na tzv. harizmatiskom pristupu. Kada je o institucijama reč, ova hipoteza pretpostavlja da stav prema institucijama zapravo predstavlja refleks identifikacije sa pojedincima koji te institucije personifikuju. Prema tome, ova hipoteza glasi: **poverenje u institucije počiva na identifikaciji građana-ki sa političkim liderima koji te institucije personifikuju**.

Prema tome, naše istraživanje pretpostavlja da će poverenje u institucije u Srbiji zavisiti od sociodemografskih karakteristika građana, njihove percepcije društveno-političkih problema, njihove partijske identifikacije, te identifikacije sa političkim liderima.

PODACI, METOD I MERENJE

Podaci koje smo koristili za ovo istraživanje prikupljeni su u decembru mesecu 2010. godine. Korišćen je trostruko stratifikovan uzorak sa slučajnim izborom ispitanika unutar izabranih popisnih krugova. Istraživanjem je intervjuisano, licem u lice, 1196 ispitanika, što obezbeđuje standardnu grešku merenja od $\pm 2,83\%$ sa intervalom poverenja od 95% za vrednosti sa incidencom od 50%. Po uzoru na Evropsko istraživanje vrednosti, poverenje u institucije je mereno četvorostepenom lestvicom procene (1 – nemam poverenja, do 4 – imam veliko poverenje). U fig. 1 i fig. 2 dajemo distribuciju merenog poverenja u institucije.

Fig. 1. Poverenje u institucije

STAV	Imam veliko poverenje	Uglavnom imam poverenja	Uglavnom nemam poverenja	Uopšte nemam poverenja	Nemam stav
Vlada Srbije	3,8	29,7	31,2	29,3	6,0
Predsednik Srbije	9,3	39,5	26,4	19,3	5,4
Skupština Srbije	3,7	25,5	35,3	29,2	6,2
Sudstvo	3,9	26,5	38,9	24,4	6,4
Policija	7,8	41,8	30,6	15,3	4,5
Vojska Srbije	16,5	48,6	17,0	9,4	8,4
Srpska pravoslavna crkva	31,5	38,2	11,9	8,2	10,2
Političke partije	1,5	16,1	35,4	37,7	9,3
Zdravstveni sistem	8,6	39,8	29,5	18,7	3,3
Sistem obrazovanja	10,4	47,4	22,2	10,1	10,0
Evropska unija	6,5	32,5	22,5	25,4	13,1
NATO	2,3	10,8	23,1	44,9	18,9
Haški tribunal	2,4	10,9	22,3	48,7	15,8
Nevladine organizacije	4,2	18,0	18,9	32,1	26,9

Fig. 2. Institucije: kumulativno Veliko i uglavnom imam poverenja – %

U funkciji testiranja naših hipoteza, sve institucije su klasifikovane u tri grupe na osnovu rezultata faktorske analize. Rezultati faktorske analize sa VARIMAX rotacijom priloženi su u fig. 3, 4 i 5.

Fig. 3. Komunaliteti

	Inicijalno	Ekstrakcija
Vlada Srbije	1,000	,802
Predsednik Srbije	1,000	,683
Skupština Srbije	1,000	,824
Sudstvo	1,000	,594
Policija	1,000	,634
Vojska Srbije	1,000	,579
Srpska pravoslavna crkva	1,000	,546
Političke partije	1,000	,512
Zdravstveni sistem	1,000	,584
Sistem obrazovanja	1,000	,639
Evropska unija	1,000	,617
NATO	1,000	,756
Haški tribunal	1,000	,806
Nevladine organizacije	1,000	,640

Fig. 4. Procenat objašnjene varijanse

Komponente	Inicijalne ejgen vrednosti			Suma kvadrata nakon rotacije		
	Ukupno	% Varijanse	Kumulativni %	Ukupno	% Varijanse	Kumulativni %
1	6,517	46,547	46,547	3,341	23,866	23,866
2	1,680	12,003	58,549	3,011	21,505	45,371
3	1,017	7,266	65,816	2,862	20,444	65,816

Fig. 5. Rotirana matrica – VARIMAX

	Komponente		
	1	2	3
Vlada Srbije	,817	,295	,216
Predsednik Srbije	,741	,220	,292
Skupština Srbije	,857	,244	,172
Sudstvo	,581	,252	,439
Policija	,465	,180	,621
Vojska Srbije	,241	,102	,714
Srpska pravoslavna crkva	,066	-,118	,726
Političke partije	,618	,333	,136
Zdravstveni sistem	,245	,307	,655
Sistem obrazovanja	,158	,312	,719
Evropska unija	,318	,662	,279
NATO	,306	,813	,037
Haški tribunal	,286	,849	,056
Nevladine organizacije	,171	,757	,192

Na osnovu faktorske analize može se videti da grupisanje institucija po komponentama podrazumeva identifikaciju tri ključne grupe institucija. Prvu komponentu obuhvataju **političke institucije** i tu spadaju Vlada, Predsednik, Skupština, sudstvo i političke partije. Druga komponenta obuhvata **međunarodne organizacije**, tj. EU, NATO, Haški tribunal i NVO. Treća komponenta okuplja **ideološke i represivne institucije** (koje u literaturi nekada nazivaju tradicionalnim institucijama), i tu spadaju policija, vojska, SPC, sistem obrazovanja i zdravstveni sistem⁴⁶. U cilju testiranja hipoteza, koristili smo kao zavisne nove varijable koje predstavljaju faktorske regresione skorove navedenih komponenti. Osnovne karakteristike novoformiranih varijabli možemo videti u fig. 6 i 7.

46 Identifikacija zdravstvenog sistema u okviru represivno-ideološkog faktora je jedino 'iznenađenje' i interesantan nalaz. Cilj ovog rada nije da pronalazi razloge za ovaj podatak, ali svakako valja imati u vidu da građani Srbije na ovaj način percipiraju zdravstveni sistem.

Fig. 6. Mere centralne tendencije i mere varijabilnosti poverenja u institucije

		Poverenje u političke institucije	Poverenje u međunarodne organizacije	
N		677	677	
Aritmetička sredina		.000	.000	
Medijana		-.0249153	-.2648721	
Standardna devijacija		1.000	1.000	
Minimum		-2.66281	-2.03634	
Maximum		3.11933	3.74385	
Interkvartilni opseg	25	-.7467516	-.7452923	-.5969066
	50	-.0249153	-.2648721	.0438910
	75	.6734589	.6443505	.6426511

Fig. 7.1. Poverenje u političke institucije

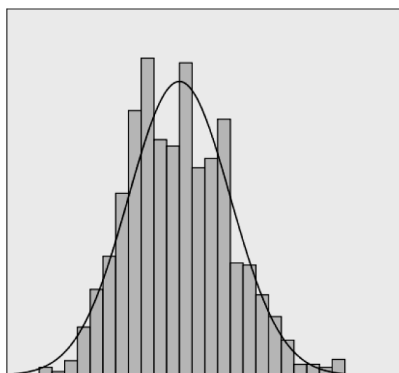

Fig. 7.2. Poverenje u međunarodne organizacije

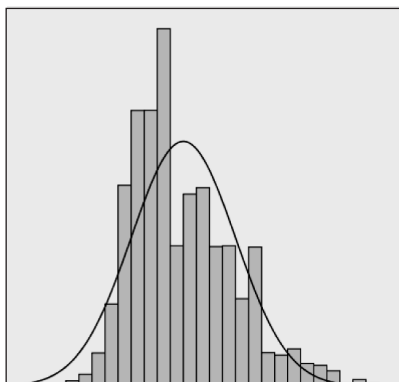
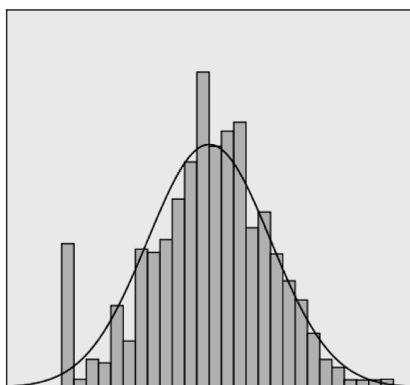

Fig. 7.3. Poverenje u represivne i ideološke institucije

Prema tome, naše zavisne varijable predstavljaju faktorske regresione skorove i kao takve ćemo ih tretirati u daljoj analizi. Kada je reč o nezavisnim varijablama, one su u daljoj analizi specifične s obzirom na konkretne hipoteze koje budemo testirali.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Najpre testiramo hipotezu da su sociodemografske karakteristike značajni prediktori poverenja u institucije. Rezultate testiranja ove hipoteze prilažemo u fig. 8. Od svih sociodemografskih varijabli, koje smo uključili u model kao eventualne prediktore, kada je reč o poverenju u političke institucije, samo tri su statistički značajne, i to, zaposljeni sa stalnim radnim odnosom ($B=.280$; $p < .01$) i kada je reč o građanima koji žive u Beogradu ($B=.299$; $p < .01$), te kada je reč o građanima koji nisu završili srednju i višu školu ($B= -.164$; $p < .05$). Ključni podatak jeste da sociodemografske varijable objašnjavaju samo 4,6% varijanse zavisne varijable.

Fig. 8. Sociodemografski prediktori poverenja u političke institucije:
OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,075	,080		-,941
Zapošnjen sa stalnim radnim odnosom	,280**	,077	,137	3,634
Živi u Beogradu	,299**	,088	,129	3,398
Obrazovanje: srednja i viša škola	-,164*	,081	-,077	-2,021

**p < .01 *p < .05 R² = .046 F(3) = 10.697; p < .01

Sociodemografski prediktori objašnjavaju 6,2% varijanse poverenja u međunarodne organizacije (fig. 9). Od identifikovanih varijabli utvrdili smo da verovatnoća da građani imaju poverenja u međunarodne organizacije raste ukoliko oni žive u Beogradu (B=.469; p < .05), ukoliko su mlađi od 35 godina (B=.207; p < .05), te ukoliko su fakultetski obrazovani (B=.191; p < .05).

Fig. 9. Sociodemografski prediktori poverenja u međunarodne organizacije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,216	,051		-4,248
Živi u Beogradu	,469*	,090	,202	5,240
Starost: od 18 do 34	,207*	,082	,095	2,532
Obrazovanje: fakultet	,191*	,096	,077	1,996

**p < .01 *p < .05 R² = .062 F(3) = 15.816; p < .01

Interesantno je da nijedna sociodemografska varijabla nije statistički značajna u regresionom modelu kada je reč o prediktorima poverenja u ideološke i represivne institucije. Drugim rečima, mi nemamo jedan sociodemografski faktor posredstvom koga možemo objašnjavati poverenje u ideološke i represivne institucije.

Druga hipoteza pretpostavlja da od percepcije društvenih problema zavisi poverenje u institucije. Percepciju društvenih problema prikazujemo u fig. 10.

Fig. 10. U kojoj meri su izraženi navedeni društveni problemi? – %

PROBLEMI	Jedan od najvećih problema	Veliki problem	Mali problem	Nije problem	Ne znam
Siromaštvo	73,3	25,1	.4	.1	1,0
Nezaposlenost	77,6	21,1	.5	.1	.8
Kriminal	64,3	31,6	2,0	.5	1,6
Korupcija	59,7	32,1	5,0	.8	2,5
Nezavisno sudstvo	26,6	39,5	15,4	3,2	15,3
Efikasnost institucija države	25,6	47,4	14,0	2,3	10,7
Ekonomski razvoj	35,9	44,7	12,1	1,3	6,1
Ravnomeran regionalni razvoj	22,0	42,2	18,0	3,3	14,5
Zdravstvo	29,0	39,5	19,9	8,2	3,3
Problemi infrastrukture (putevi, vodosnabdevanje i sl.)	22,3	43,8	22,7	4,1	7,2
Bezbednost građana	24,0	41,6	24,8	6,1	3,6
Narkomanija	59,5	31,1	6,3	1,0	2,1
Maloletnička delinkvencija	45,5	36,0	13,2	1,7	3,6
Politička stabilnost	22,4	37,2	22,0	6,1	12,2
Međunacionalna pitanja	12,4	23,9	29,9	18,7	15,0
Rasprodaja državne imovine	48,2	31,7	10,5	3,4	6,2

U ovom delu su sve gorenavedene prediktorske varijable korišćene kao nezavisne varijable.⁴⁷ Kada je reč o poverenju u političke institucije, prediktori koji mere percepciju društvenih problema objašnjavaju 9,4% varijanse, a pojedinačno četiri društvena problema jesu značajna kada je reč o poverenju u političke institucije (fig. 11). Tačnije, analiza pokazuje da su percepcija ekonomskog razvoja kao problema ($B=-.159$; $p < .05$), rasprodaja državne imovine ($B=-.182$; $p < .01$) i efikasnost institucija države ($B=-.195$; $p < .01$) negativni prediktori poverenja u političke institucije, dok jedino kada je reč o percepciji međunacionalnih problema merimo da sa rastom percepcije ovog problema raste verovatnoća poverenja u političke institucije ($B=.109$; $p < .05$).

47 Vrednosti od 1 do 4 su konvertovane radi jednostavnije interpretacije.

Fig. 11. Problemski prediktori poverenja u političke institucije:
OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	1,444	,216		6,680
Ekonomski razvoj	-,159*	,073	-,118	-2,196
Rasprodaja državne imovine	-,182**	,056	-,154	-3,279
Efikasnost institucija države	-,195**	,072	-,147	-2,709
Međunacionalna pitanja	,109*	,043	,111	2,531

**p < .01 *p < .05 R² = .094 F(4) = 15.199; p < .01

Testiranjem značaja percepcije problema kao prediktorskih varijabli poverenja u međunarodne organizacije utvrdili smo da ovim modelom objašnjavamo 6,3% ukupne varijanse zavisne varijable (fig. 12). Rasprodaja državne imovine kao problema je negativni prediktor (B= -.235; p < .01), percepcija narkomanije kao društvenog problema ima prediktorsku vrednost (B= .151; p < .05), dok je percepcija problema ravnomernog regionalnog razvoja takođe negativan prediktor (B= -.140; p < .05).

Fig. 12. Problemski prediktori poverenja u međunarodne organizacije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	,665	,277		2,401
Rasprodaja državne imovine	-,235**	,055	-,194	-4,309
Narkomanija	,151*	,062	,101	2,424
Ravnomeran regionalni razvoj	-,140*	,058	-,108	-2,408

**p < .01 *p < .05 R² = .063 F(3) = 13.363; p < .01

Varijablama koje mere percepciju društvenih problema u najvećoj meri objašnjavamo poverenje u ideološke i represivne institucije, tačnije, na ovaj način objašnjavamo 15,5% ukupne varijanse zavisne varijable (fig. 13). Kada je o samim problemima kao prediktorima reč, rasprodaja državne imovine je jedini

pozitivan prediktor ($B = .200$; $p < .01$), dok su međunacionalna pitanja ($B = -.221$; $p < .01$), zdravstvo kao problem ($B = -.153$; $p < .01$), bezbednost građana ($B = -.126$; $p < .01$) i problem infrastrukture ($B = -.138$; $p < .01$) negativni prediktori poverenja u represivne i ideološke institucije.

Fig. 13. Problemski prediktori poverenja u ideološke i represivne institucije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	1,079	,196		5,510
Međunacionalna pitanja	-,221**	,044	-,233	-5,084
Zdravstvo	-,153**	,053	-,140	-2,897
Rasprodaja državne imovine	,200**	,050	,174	4,025
Bezbednost građana	-,126**	,052	-,113	-2,422
Problemi infrastrukture	-,138**	,058	-,114	-2,359

** $p < .01$ * $p < .05$ $R^2 = .155$ $F(5) = 21.120$; $p < .01$

Sledeća hipoteza pokušava da objasni poverenje u institucije na osnovu partijske preferencije građana. Partijsku preferenciju za ovu svrhu merili smo na način što su se ispitanici opredeljivali da li će sigurno, moguće, verovatno ili nikada glasati za neku od partija na političkoj sceni. Distribucija vrednosti nezavisnih varijabli u ovom modelu može se videti u fig. 14.⁴⁸

48 I u ovom slučaju su vrednosti konvertovane kako bi skala bila intuitivna i lakša za interpretaciju.

Fig. 14. Da li je sigurno, moguće, verovatno ili nikada da ćete glasati za sledeće partije? – %

PARTIJA	sigurno	verovatno	moguće	nikada
DS (Demokratska stranka)	13,3	12,3	31,7	42,6
SNS (Srpska napredna stranka)	14,4	9,8	31,5	44,3
SRS (Srpska radikalna stranka)	4,8	4,8	21,7	68,7
DSS (Demokratska stranka Srbije)	5,2	7,0	32,0	55,8
SPS (Socijalistička partija Srbije)	3,8	6,6	29,3	60,2
G17+	2,5	4,8	24,7	68,0
LDP (Liberalno-demokratska partija)	5,2	4,8	21,0	69,0
JS (Jedinstvena Srbija)	2,9	6,5	26,7	63,9
NS (Nova Srbija)	1,4	6,8	29,7	62,1
SPO (Srpski pokret obnove)	1,7	3,5	20,4	74,4
PUPS (Partija ujedinjenih penzionera)	4,2	4,7	19,4	71,7
LSV (Liga socijaldemokrata Vojvodine)	1,5	3,9	18,3	76,3
SDPS (Socijaldemokratska partija Srbije)	1,1	3,1	22,3	73,4

Partijska identifikacija je značajan prediktor poverenja u političke institucije (fig. 15). Na osnovu tri varijable, kumulativno, partijskom identifikacijom objašnjavamo 17,7% varijanse zavisne varijable. Naravno, u skladu sa pretpostavkom, odnos prema vladajućim partijama određuje i odnos prema institucijama. Tako su za objašnjenje poverenja u političke institucije značajne tri partije i to DS ($B = .243$; $p < .01$), SPS ($B = .224$; $p < .01$) i G17+ ($B = .193$; $p < .01$).

Fig. 15. Partijska identifikacija kao prediktor poverenja u političke institucije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-1,080	,100		-10,849
DS	,243**	,036	,255	6,731
SPS	,224**	,052	,170	4,294
G17+	,193**	,057	,137	3,357

** $p < .01$ * $p < .05$ $R^2 = .177$ $F(3) = 46.742$; $p < .01$

Partijska preferencija se pokazuje i kao snažan prediktor poverenja u međunarodne organizacije, tačnije, partijska identifikacija objašnjava 17,4% ukupne varijanse zavisne varijable (fig. 16). Statistički, najznačajniji prediktor poverenja u međunarodne organizacije jeste preferencija u odnosu na LDP ($B = .341$; $p < .01$). Takođe, i opredeljenje za DS povećava verovatnoću poverenja u odnosu na međunarodne organizacije ($B = .170$; $p < .01$), a slično je i kada je reč o preferenciji u odnosu na G17+ ($B = .129$; $p < .01$) i SPS ($B = .119$; $p < .01$). Sa druge strane, odnos prema JS ($B = -.183$; $p < .01$) i SRS ($B = -.108$; $p < .01$) jesu negativni prediktori poverenja u međunarodne organizacije.

Fig. 16. Partijska identifikacija kao prediktor poverenja u međunarodne organizacije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,754	,116		-6,507
LDP	,341**	,052	,268	6,555
DS	,170**	,036	,182	4,687
JS	-,183**	,055	-,148	-3,349
G17+	,129*	,060	,093	2,147
SRS	-,108*	,043	-,095	-2,491
SPS	,119*	,060	,092	1,980

** $p < .01$ * $p < .05$ $R^2 = .174$ $F(6) = 22.882$; $p < .01$

Sa druge strane, dok partijska identifikacija predstavlja relativno snažan prediktor poverenja u političke institucije i međunarodne organizacije, pokazalo se da su ove varijable sasvim nedostatne kada je reč o poverenju u represivne i ideološke institucije, tj. kumulativno samo 3% varijanse zavisne varijable (fig. 17). Drugim rečima, poverenje u represivne i ideološke institucije se samo u maloj meri može objašnjavati partijskom identifikacijom. Identifikovani prediktori su DS ($B = .120$; $p < .01$), SNS ($B = .102$; $p < .01$), SDPS ($B = -.229$; $p < .01$)⁴⁹ i SPS ($B = .132$; $p < .05$). Interesantno je da u ovom pogledu imamo 'slaganje' između pristalica DS i SNS, iako su ovo dva najznačajnija oponenta na političkoj sceni.

49 U slučaju SDPS treba obratiti pažnju da je standardna greška regresionog koeficijenta srazmerno velika.

Fig. 17. Partijska identifikacija kao prediktor poverenja u ideološke i represivne institucije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,337	,131		-2,578
DS	,120**	,039	,125	3,079
SNS	,102**	,038	,108	2,701
SDPS	-,229**	,074	-,137	-3,097
SPS	,132*	,059	,100	2,236

**p < .01 *p < .05 R² = .03 F(4) = 6.193; p < .01

Naša poslednja hipoteza pretpostavlja da poverenje u institucije proističe iz identifikacije sa političkim liderima. Rezultati testiranja ove hipoteze pokazuju da ona ima najveću eksplanatornu vrednost kada je reč o poverenju u političke institucije. Odnosom prema liderima u stanju smo da objasnimo čitavih 28% varijanse zavisne varijable (fig. 18). Prediktori poverenja, u skladu sa očekivanjima, jesu pojedinci koji personifikuju same institucije koje smo kvalifikovali kao političke i to Mirko Cvetković (B= .227; p < .01), Mlađan Dinkić (B= .183; p < .01) i Boris Tadić (B= .182; p < .01). Posebno je interesantno da je stav prema Vojislavu Koštunici pozitivan prediktor poverenja u političke institucije (B= .100; p < .01) a najinteresantniji je nalaz da je Dragan Đilas (B= -.147; p < .01) negativan prediktor poverenja u političke institucije. Da pojasnimo, to zapravo znači da visok stepen identifikacije sa Draganom Đilasom povećava verovatnoću negativnog stava prema političkim institucijama.

Fig. 18. Identifikacija sa političkim liderima kao prediktor poverenja u političke institucije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-1,192	,117		-10,214
Mirko Cvetković	,227**	,048	,261	4,722
Mlađan Dinkić	,183**	,042	,199	4,310
Boris Tadić	,182**	,042	,241	4,331
Dragan Đilas	-,147**	,037	-,187	-3,962
Vojislav Koštunica	,100**	,033	,120	3,057

**p < .01 *p < .05 R² = .282 F(5) = 39.950; p < .01

Kada je o poverenju u međunarodne organizacije reč, identifikacija sa političkim liderima takođe ima značajnu prediktorsku moć, naime, ovim varijablama objašnjavamo 23% ukupne varijanse zavisne varijable (fig. 19). Najznačajniji prediktor poverenja u ovom pogledu jeste identifikacija sa Čedomirom Jovanovićem ($B = .207$; $p < .01$), Mlađanom Dinkićem ($B = .143$; $p < .01$) i Mirkom Cvetkovićem ($B = .087$; $p < .05$), dok su identifikacija sa Vojislavom Šešeljem ($B = -.166$; $p < .01$), Tomislavom Nikolićem ($B = -.076$; $p < .05$) i Draganom Markovićem ($B = -.088$; $p < .05$) negativni prediktori, što je i u skladu sa očekivanjima s obzirom na odnos ovih lidera prema 'zapadu'.

Fig. 19. Identifikacija sa političkim liderima kao prediktor poverenja u međunarodne organizacije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,057	,140		-,405
Čedomir Jovanović	,207**	,040	,233	5,144
Vojislav Šešelj	-,166**	,033	-,215	-5,058
Mlađan Dinkić	,143**	,046	,154	3,074
Tomislav Nikolić	-,076*	,032	-,102	-2,377
Dragan Marković – Palma	-,088*	,038	-,102	-2,339
Mirko Cvetković	,087*	,042	,099	2,079

** $p < .01$ * $p < .05$ $R^2 = .229$ $F(6) = 24.282$; $p < .01$

Konačno, kada je reč o poverenju u ideološke i represivne institucije, identifikacija sa liderima ima manju, ali još uvek značajnu eksplanatornu moć budući da se ovim varijablama može objasniti 11% zavisne varijable (fig. 20). Značajni prediktori su Ivica Dačić ($B = .190$; $p < .01$), Dragan Marković ($B = .107$; $p < .01$) i Rasim Ljajić ($B = .107$; $p < .05$), dok visok stepen identifikacije sa Čedomirom Jovanovićem predstavlja negativan prediktor poverenja u ideološke i represivne institucije ($B = -.139$; $p < .01$).

Fig. 20. Identifikacija sa političkim liderima kao prediktor poverenja u ideološke i represivne institucije: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,703	,125		-5,644
Ivica Dačić	,190**	,043	,228	4,465
Dragan Marković – Palma	,107**	,037	,130	2,856
Čedomir Jovanović	-,139**	,040	-,164	-3,486
Rasim Ljajić	,107*	,044	,124	2,452

**p < .01 *p < .05 R² = .112 F(4) = 16.563; p < .01

Konačno, u cilju finalnog testiranja postavljenih hipoteza, formirali smo i kombinovane multivarijantne modele kako bi identifikovali ključne prediktorske varijable poverenja u institucije bez obzira na to kojoj kategoriji te varijable pripadaju. Cilj je da se finalno utvrde prediktori poverenja u institucije s obzirom na hipoteze koje smo gore postavili i pojedinačno testirali.

Kada je o poverenju u političke institucije reč, kombinovanim modelom objašnjavamo kumulativno 35,4% ukupne varijanse (fig. 21). Najveći potencijal u predikciji poverenja u političke institucije imaju varijable koje mere stepen identifikacije sa političkim liderima i to Mirko Cvetković (B= .225; p < .01), Mladen Dinkić (B= .147; p < .01), Boris Tadić (B= .174; p < .01) i Dragan Đilas (B= -.126; p < .01) koji, kao i u osnovnom modelu, jeste negativan prediktor poverenja u političke institucije. Dalje, tri su sociodemografske varijable značajne kao prediktori poverenja u političke institucije u kombinovanom modelu, i to nezaposlen ne traži posao (B= -.350; p < .01), građani koji žive u Vojvodini kao negativni prediktori (B= -.284; p < .01), kao i zapošljen sa stalnim radnim odnosom (B= .207; p < .05). Od prediktora koji mere odnos prema društvenim problemima, dva su statistički značajna i to ekonomski razvoj, kao negativan prediktor (B= -.167; p < .01), i siromaštvo (B= .211; p < .05). Od svih varijabli koje mere partijsku identifikaciju, jedino je statistički značajna ona koja meri stav prema Jedinstvenoj Srbiji (B= .174; p < .01).

Fig. 21. Poverenje u političke institucije – kombinovani model:
OLS regresiona analiza

		Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
		B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta		-1,422	,458		-3,104
Mirko Cvetković		,225**	,053	,258	4,247
Mlađan Dinkić		,147**	,045	,161	3,242
JS (Jedinstvena Srbija)		,174**	,058	,128	2,998
Nezaposlen ne traži posao ¹³⁷	- ,350**	,133		-,117	-2,635
Vojvodina	-,284**	,103		-,116	-2,756
Boris Tadić	,174**	,047		,227	3,722
Dragan Đilas	-,126**	,040		-,163	-3,128
Ekonomski razvoj	-,167**	,063		-,121	-2,670
Zaposlen sa stalnim radnim odnosom	,207*	,092		,100	2,251
Siromaštvo	,211*	,101		,090	2,102

**p < .01 *p < .05 R² = .354 F(10) = 21.345; p < .01

Kombinovani model objašnjava 32,6% varijanse poverenja u međunarodne organizacije (fig. 22). Od osam identifikovanih prediktorskih varijabli, njih četiri predstavljaju identifikaciju sa političkim liderima i to Čedomir Jovanović (B= .249; p < .01) kao pozitivan prediktor, dok su Vojislav Šešelj (B= - .174; p < .01), Bojan Pajtić (B= -.116; p < .01) i Tomislav Nikolić (B= -.090; p < .01) negativni prediktori poverenja u međunarodne organizacije. Ovde je jedino podatak za Bojana Pajtića iznenađenje. Dva su društvena problema prediktori poverenja u međunarodne organizacije, i to narkomanija (B= .137; p < .05) i rasprodaja državne imovine kao negativan prediktor (B= -.176; p < .01). Jedino je odnos prema G17+ (B= .319; p < .01) značajan prediktor poverenja u institucije od svih varijabli koje mere partijsku identifikaciju, a od demografskih varijabli, jedino što smo utvrdili jeste da ukoliko građani žive u Beogradu, to povećava verovatnoću da će oni imati poverenja u međunarodne organizacije (B= .254; p < .05).

50 Na osnovu iskustva u istraživanjima, pokazalo se da je u Srbiji preporučljivo u anketama razlikovati dve kategorije nezaposlenih, i to nezaposleni koji traže posao i nezaposleni koji ne traže posao. Sami respondenti se u istraživanju odlučuju kojoj od ove dve kategorije pripadaju.

Fig. 22. Poverenje u međunarodne organizacije – kombinovani model:
OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	-,036	,327		-,110
G17+**	,319**	,067	,215	4,753
Vojislav Šešelj**	-,174**	,034	-,227	-5,099
Čedomir Jovanović**	,249**	,045	,274	5,536
Rasprodaja državne imovine**	-,176**	,057	-,148	-3,097
Bojan Pajtić*	-,116*	,047	-,124	-2,476
Tomislav Nikolić**	-,090**	,034	-,120	-2,642
Beograd*	,254*	,112	,103	2,277
Narkomanija*	,137*	,063	,091	2,169

**p < .01 *p < .05 R² = .326 F(8) = 23.660; p < .01

Kombinovanim modelom objašnjavamo 20,8% varijanse poverenja u ideološke i represivne institucije (fig. 23). Samo su dve grupe varijabli značajne, i to percepcija društvenih problema i identifikacija sa liderima. Od problema smo identifikovali rasprodaju državne imovine (B= .176; p < .01) kao pozitivan prediktor, a međunacionalna pitanja (B= - .230; p < .01), političku stabilnost (B= -.127; p < .05) i zdravlje (B= -.169; p < .01) kao negativne prediktore. Takođe, tri su lidera značajni prediktori u kombinovanom modelu, i to Ivica Dačić (B= .160; p < .01), Dragan Marković (B= .090; p < .05), dok je odnos prema Čedomiru Jovanoviću negativan prediktor (B= - .107; p < .05).

Fig. 23. Poverenje u represivne i ideološke institucije – kombinovani model: OLS regresiona analiza

	Nestandardizovani regresioni koeficijenti		Standardizovani regresioni koeficijenti	
	B	Standardna greška	Beta	t
Konstanta	,427	,274		1,556
Međunacionalna pitanja	-,230**	,049	-,246	-4,653
Ivica Dačić	,160**	,043	,194	3,689
Zdravlje	-,169**	,053	-,160	-3,164
Rasprodaja državne imovine	,176**	,058	,158	3,026

Čedomir Jovanović	-,107*	,041	-,127	-2,598
Dragan Marković – Palma	,090*	,040	,109	2,246
Politička stabilnost	-,127*	,064	-,115	-1,978

**p < .01 *p < .05 R² = .208F(7) = 15.989; p < .01

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Cilj ovog rada bio je testiranje seta hipoteza posredstvom kojih smo pokušali da objasnimo poverenje u institucije političkim i situacionim varijablama. Ovakav pristup proistekao je iz činjenice da teorije o socijalnom kapitalu nisu dostatne u objašnjavanju poverenja u institucije. Najpre, sve institucije smo na osnovu faktorske analize klasifikovali u tri grupe, i posebno testirali hipoteze za svaku kategoriju grupisanih institucija. Rezultati istraživanja su pokazali da pristup za koji se zalažemo ima svoje empirijsko opravdanje. Komparativni prikaz eksplanatorne adekvatnosti svih hipoteza koje testiraju poverenje u grupisane institucije prilažemo u fig. 24.

Fig. 24. Eksplanatorna adekvatnost testiranih hipoteza poverenja u institucije

	Sociodemografski model	Društveni problemi	Partijska identifikacija	Identifikacija sa političkim liderima	Kombinovani model
Poverenje u političke institucije	R ² = .046	R ² = .094	R ² = .177	R ² = .282	R ² = .354
Poverenje u međunarodne organizacije	R ² = .062	R ² = .063	R ² = .174	R ² = .229	R ² = .326
Poverenje u represivne i ideološke institucije	-	R ² = .155	R ² = .03	R ² = .112	R ² = .208

Kada je reč o političkim institucijama najveću eksplanatornu adekvatnost ima identifikacija sa političkim liderima. Drugim rečima, stav prema političkim institucijama u najvećoj meri zavisi od stava prema političkim liderima koji te institucije personifikuju. Institucije se, prema tome, u značajnoj meri doživljavaju kao ekspoziture pojedinaca (političara) koji rukovode ovim institucijama. Ovakav nalaz zapravo govori da se u savremenom srpskom društvu političke institucije ne doživljavaju kao neutralni entiteti koji artikulišu kolektivnu akciju,

što govori o deficitu samih institucija da svojim delovanjem osnaže demokratski i građanski kapacitet društva. U manjoj, ali i dalje značajnoj meri, poverenje u političke institucije možemo objasniti partijskom identifikacijom građana. Dakle, poverenje u političke institucije u priličnoj meri zavisi od toga koju političku partiju preferiraju građani, ili, drugim rečima, političke institucije se neretko doživljavaju kao partijske ekspoziture, te se stav prema institucijama formira na osnovu stavova prema političkim partijama. Percepcija društvenih problema je nedostatna kao kriterijum na osnovu koga građani formiraju poverenje prema političkim institucijama. Ovaj nalaz je interesantan, i govori o tome da situacione varijable, koje u velikoj meri opterećuju živote pojedinaca, nisu dovoljne da na osnovu njih pojedinci formiraju svoje stavove prema političkim institucijama. I na ovom mestu, ovaj nalaz se može shvatiti kao percepcija slabosti političkih institucija u delu koji se tiče njihovog kapaciteta da rešavaju društvene probleme koji su u njihovim ingerencijama. Sociodemografski model je sasvim neadekvatan da objasni poverenje u političke institucije. Prema tome, od socijalnih karakteristika pojedinaca i njihovog demografskog grupisanja u jako maloj meri zavisi stav prema političkim institucijama.

I kada je o međunarodnim organizacijama reč, najveću eksplanatornu vrednost ima identifikacija sa političkim liderima. Dakle, i u ovom slučaju se međunarodne organizacije od strane građana doživljavaju kao projekti političkih lidera sa kojima se građani identifikuju. Druga po važnosti za poverenje u međunarodne organizacije jeste partijska identifikacija, ili, kao i kada je reč o političkim institucijama, poverenje u međunarodne organizacije se dešifruje preko partijske identifikacije i stava koji partije imaju prema tim međunarodnim organizacijama. Percepcija društvenih problema nije dovoljna da objasni poverenje u međunarodne organizacije, pri čemu treba imati u vidu da dve od tri identifikovane varijable jesu zapravo negativni prediktori, ili, drugim rečima, ukoliko se društveni problemi percipiraju kao da nisu značajni povećava se poverenje u međunarodne organizacije. Gotovo su jednako nedostatne sociodemografske varijable kao prediktori poverenja u međunarodne organizacije. Prema tome, stav prema međunarodnim organizacijama se u jako maloj meri može objašnjavati na osnovu socijalnih i demografskih karakteristika građana.

Dok je, kada je reč o političkim institucijama i međunarodnim organizacijama, obrazac prediktorskih varijabli veoma sličan, poverenje u ideološke i represivne institucije pokazuje neke specifičnosti. Ključna razlika se ogleda u činjenici da najveću eksplanatornu moć poverenja u ideološke i represivne institucije upravo ima percepcija društvenih problema. Međutim, ovde treba imati u vidu da četiri od pet identifikovanih varijabli jesu negativni prediktori. To zapravo znači da što je veća percepcija društvenih problema, to je manje poverenje u ideološke i represivne institucije. Dalje, u manjoj meri u odnosu

na percepciju društvenih problema, identifikacija sa političkim liderima jeste prediktivna s obzirom na poverenje u institucije. Prema tome, u značajno manjoj meri stav prema liderima određuje stav prema represivnim i ideološkim institucijama, nego kada je to slučaj sa političkim institucijama i međunarodnim organizacijama. Dalje, s obzirom na značaj političke identifikacije za poverenje u političke institucije i međunarodne organizacije, veoma je interesantno da politička identifikacija ima gotovo simboličnu vrednost u objašnjavanju poverenja u odnosu na ideološke i represivne institucije. Drugim rečima, stav prema ideološkim i represivnim institucijama gotovo da uopšte nije posredovan partijskom identifikacijom. Konačno, testiranjem hipoteza nismo identifikovali ijednu varijablu koja bi bila prediktor poverenja u ideološke i represivne institucije, tj. stav prema ovim institucijama, po našem nalazu, uopšte ne proističe iz socijalnih i demografskih karakteristika građana.

Kombinovanim modelom smo potvrdili naše nalaze na nivou testiranja specifičnih hipoteza. Kumulativno, utvrdili smo da sa prediktorima koji operacionalizuju nezavisne varijable iz četiri hipoteze možemo objasniti 35,4% varijansi poverenja u političke institucije, 32,6% varijansa poverenja u međunarodne organizacije i 20,8% varijansi poverenja u represivne i ideološke institucije. Međutim, kombinovani model nam je pružio još neke korisne informacije koje vredi prokomentarisati, a koje jednako upućuju na moguće smernice budućih istraživanja.

Najpre, kada je reč o političkim institucijama, interesantno je da identifikacija sa Draganom Đilasom povećava verovatnoću negativnog stava prema ovim institucijama. Ovo zapravo upućuje na mogućnost da se Dragan Đilas u javnosti percipira na način da se stav prema njemu formira relativno nezavisno od stavova prema ostalim političkim liderima koji spadaju u političku grupaciju kojoj sam Đilas pripada. Dalje, interesantno je da teritorijalna pripadnost Vojvodini smanjuje poverenje u političke institucije, što nas upućuje na promišljanje eventualnih političkih razloga usled kojih je poverenje u političke institucije u Vojvodini značajno manje nego u drugim delovima Srbije. Dalje, analiza je pokazala da ukoliko neko ima status nezaposlenog lica koje ne traži posao, to smanjuje verovatnoću da će pripadnici ove kategorije imati poverenje u političke institucije, a ovaj podatak je u skladu sa podatkom da što je veća percepcija problema ekonomskog razvoja, to je manje poverenje u političke institucije, što zapravo govori o deficitu političkih institucija da rešavaju ključne ekonomske probleme.

Stav prema međunarodnim organizacijama, kao što smo i u osnovnom modelu potvrdili, u najvećoj meri zavisi od identifikacije sa političkim liderima. U ovom pogledu najinteresantniji je podatak da pozitivan stav prema Bojanu Pajtiću povećava verovatnoću negativnog stava prema međunarodnim organiza-

cijama. Na osnovu date empirijske evidencije nije moguće objasniti ovaj podatak, ali je svakako, po sebi, taj podatak indikativan i traži dodatnu analizu.

Konačno, u kombinovanom modelu, kojim se objašnjava stav prema ideološkim i represivnim institucijama, interesantan je stav prema nekoliko društvenih problema koji imaju prediktorsku vrednost. Podaci ukazuju da percepcija međunacionalnih pitanja i političke stabilnosti jesu negativni prediktori poverenja u ideološke i represivne institucije. Dakle, ukoliko se ovi problemi percipiraju kao značajni, to smanjuje verovatnoću poverenja u ideološke i političke institucije, ili, drugim rečima, ideološke i represivne institucije se ne doživljavaju kao institucije koje mogu da reše ove probleme.

Sve analize izvedene u ovom radu imaju za cilj proširivanje teorijskih i empirijskih vidika kada je reč o identifikaciji faktora koji su značajni za poverenje u institucije. Analize su ukazale da političke i situacione varijable igraju značajnu ulogu. Dalja istraživanja, po našem sudu, treba usmeriti u dva pravca. Prvo, potrebna su istraživanja u kojima bi politički i situacioni faktori bili operacionalizovani i mereni na alternativni način. Na taj način bi se obezbedio dodatni analitički uvid u ključne aspekte političkih i situacionih varijabli kao prediktora poverenja u institucije. Drugo, potrebno je jedinstvenim istraživačkim dizajnom i korespondentnim modelom sučeliti hipoteze koje proističu iz teorija o socijalnom kapitalu i hipoteza koje smo predložili u ovom radu. Na taj način bi se direktno utvrdio odnos između ovih hipoteza u objašnjavanju poverenja u političke institucije.

LITERATURA

- Ardener, S. (1964), "The comparative study of rotating credit associations", *Journal of the Royal Anthropological Association of Great Britain and Ireland*, Vol. 94.
- Been, C. (2003), Citizen Confidence in Social and Political Institutions in a Changing World. Centre for Social Change Research School of Humanities and Human Services, Queensland University of Technology, Paper presented to the Social Change in the 21st Century Conference.
- Ben-Ner, A. & Putterman, L. (1998), Values and institutions in economic analysis. In: A. Ben-Ner, & L. Putterman (Eds.), *Economics, values and organization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brehm, J. and Rahn, W. (1997), Individual-level evidence for the causes and consequences.
- Burchell, D. and A. Leigh. eds. (2002), *The Prince's New Clothes: Why Do Australians Dislike their Politicians?* Sydney: UNSW Press.
- Cappella J.N. and Jamieson K.H. (1997), *Spiral of Cynicism: The Press and the Public Good*. New York: Oxford Univ. Press.

- Citrin, J. and Luks, S. (2001), Political trust revisited: déjà vu all over again? In: John R. Hibbing and Elizabeth Theiss-Morse, ed., *What is it About Government that Americans Dislike?* New York: Cambridge University Press.
- Coleman, J. (1990), *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coulson, A. (1998), Trust: The foundation of public sector management. In: A. Coulson (Ed.), *Trust and contracts: Relationships in local government, health and public services*. Bristol: The Polity Press.
- Current and Previous Participation Experiences, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, March 2003, vol. 32.
- Geertz, C. (1962), "The rotating credit associations: a 'middle rung' in development", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 10, April: 241-63.
- Giddens, A. (1990), *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Hardin, R. (1999), Do we want trust in government? In: M. E. Warren (Ed.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hindmoor, A. (1998), The importance of being trusted: Transaction costs and policy network theory. *Public Administration*, 76, 25-43.
- Hooghe, L. (2003), Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of social capital. *American Journal of Political Science* 41 (July): 999-1023.
- Kaase, M. (1999), Interpersonal trust, political trust and non-institutionalised political participation in western Europe. *West European Politics* 22 (3): 1-23.
- Kramer, R. M. (1999), Trust and distrust in organizations: Emerging perspectives, enduring questions. *American Review of Psychology*, 50, 569-598.
- Le Grand, J. (1997), Knights, knaves or pawns? Human behaviour and social policy. *Journal of Social Policy*, 26(2), 149-170.
- Levi, M. (1998), A state of governance. In: V. Braithwaite, & M. Levi (Eds.), *Trust and governance*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lewicki, R. J. and Bunker, B. B. (1996), Developing and maintaining trust in work relationships. In: R. M. Kramer & T. R. Tyler (Eds.), *Trust in organizations: Frontiers of theory and research*. Thousand Oaks: CA, Sage.
- Lipset M.S. i Schneider W. (1987), The Confidence Gap during the Reagan Years, 1981 - 1987, *Political Science Quarterly*, Volume 102, Number1, Spring 1987.
- Lipset, S. M. and Schneider W. (1983), *The Confidence Gap*. New York: The Free Press.
- Luhmann, N. (2000), Familiarity, confidence, trust: Problems and alternatives. In: Gambetta, D. (Ed.), *Trust: making and breaking cooperative relations* (p. 94-107), electronic edition, Department of Sociology, University of Oxford, <http://www.sociology.ox.ac.uk/papers/luhmann94-107.pdf>
- Mansbridge, J. (1999), Altruistic trust. In: M. E. Warren (Ed.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Misztal, B. A. (1996), *Trust in modern societies: The search for the bases of moral order*. Cambridge: Polity Press.
- Newman, J. (1998), The dynamics of trust. In: A. Coulson (Ed.), *Trust and contracts: Relationships in local government, health and public services*. Bristol: The Polity Press.
- Newton, K. (1999), Social and political trust in established democracies. In: Pippa Norris, ed., *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press.
- Newton, K. and Norris, P. (2000), Confidence in public institutions: faith, culture, or performance? In: Susan J. Pharr and Robert D. Putnam, eds., *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton, NJ: Princeton University Press. Pew Center for the People and the Press, March 7, 2002, „Public Opinion Six Months Later.“ Available at <http://peoplepress.org/commentary/display.php3?AnalysisID=44>.
- Nye, J. S., Jr. i Zelikow, D. (1997), Conclusion: reflections, conjectures and puzzles. In: *Why People Don't Trust Government*, ed. Joseph S. Nye Jr., Philip D. Zelikow, and David C. King. Cambridge: Harvard University Press, p. 253–81.
- Offe, Claus (1999), How can we trust our fellow citizens. In: *Democracy and Trust*, ed. Mark E. Warren. Cambridge: Cambridge University Press, p. 42–87.
- Patterson, O. (1999), Liberty against the democratic state: On the historical and contemporary sources of American distrust. In: M. E. Warren (Ed.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pinkleton, Austin and Fortman (1998), *An Exploration of the Effects of Negative Political Advertising on Political Decision Making*, available at: <http://www.sfu.ca/media-lab/archive/2011/363-summer/Seminar%20Readings/negative%20political.pdf>
- Putnam, R. D. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995), Tuning in, tuning out: the strange disappearance of social capital in America. *PS: Political Science and Politics*, 29: 664–83.
- Putnam, R. D. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rothstein, B. (2000), Trust, social dilemmas and collective memories. *Journal of Theoretical Politics*, 12(4), 477–501.
- Seligman, A. B. (1997), *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press.
- Sen, A. (1977), Rational fools: A critique of the behavioural foundations of economic theory. *Philosophy and Public Affairs*, 6, 317–344.
- Steen, A. (1996), Confidence in Institutions in Post-Communist Societies: The Case of the Baltic States, *Scandinavian Political Studies*, Volume 19, Issue 3, pages 205–225, September 1996.
- Stolle, D. (2001), Clubs and congregations: The benefits of joining an association. In: *Trust in Society*, ed. Karen S. Cook. New York: Russell Sage Foundation.

- Thomas, C. W. (1998), Maintaining and restoring public trust in government agencies and their employees. *Administration and Society*, 30(2), 166–193.
- Ulsaner, E. M. (1999), Trust but verify: Social capital and moral behaviour. *Social Science Information*, 38(1), 29–55.
- Ulsaner, E.M. (2001), Trust as a moral value. Paper prepared for the European research conference on social capital: Interdisciplinary perspectives. United Kingdom: Exeter, September 15–20. Accessed at www.ex.ac.uk/shipss/politics/research/socialcapital
- Uphoff, N., & Wijayarathna, C. M. (2000), Demonstrated benefits from social capital: The productivity of farmer organisations in Gal Oya, Sri Lanka. *World Development*, 28(11), 1875–1890.
- Uslaner, E. M. (2002), *Moral Foundations of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Van Deth J.W. ed. (2007), *Citizenship and Involvement in European Democracies, Comparative Analysis, Routledge Research in Comparative Politics*, London.
- Verba, S., Schlozman, K. and Brady, H. (1996), *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Warren, M. E. (1999), Democratic theory and trust. In: M. E. Warren (Ed.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warren, M.E. (2001), Trust in democratic institutions. Paper prepared for the European Research Conference on Social Capital: Interdisciplinary perspectives. United Kingdom: Exeter, September 15–20. Accessed at www.ex.ac.uk/shipss/politics/research/social-capital
- Williams, B. (1988), "Formal structures and social reality". In: Diego Gambetta, ed., *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Blackwell.
- Williamson, O. E. (1993), Calculativeness, trust and economic organisation. Organisational behaviour and industrial relations. *Journal of Law and Economics*, 36(April), 453–486.
- Wiseman, V. (1998), From selfish individualism to citizenship: Avoiding health economics reputed 'dead end'. *Health Care Analysis*, 6, 113–122.
-

Miloš Bešić

POLITICAL AND SITUATIONAL PREDICTORS OF TRUST IN INSTITUTIONS

Summary:

The paper is aimed at testing several important hypotheses pertaining to trust in institutions in Serbia. The institutions are divided into several categories according to usage of factorial analysis as the criterion of preferences of Serbian citizens. All hypotheses were tested

by situational and political predictors of trust. The paper first theoretically and critically reconsider the theories of social capital and – pointing to limitations of these theories and using empirical tools – it advocates for an alternative approach grounded in the idea that trust in institutions is explained by party identification and identification with leaders. Equally, it tests the hypothesis based on social-demographic variables together with programme approach postulating perception of social problems as the basis for understanding of trust in institutions. For the purpose of testing the hypothesis, the paper relies on OLS regression analysis. The results show that political and situation predictors have a significant predicative power, however still being insufficient to completely explain citizens' trust in institutions. At the end, this paper suggests further research efforts in order to improve identification of factors of trust in institutions.

Key words: trust, institutions, social capital, regression analysis, predictors.